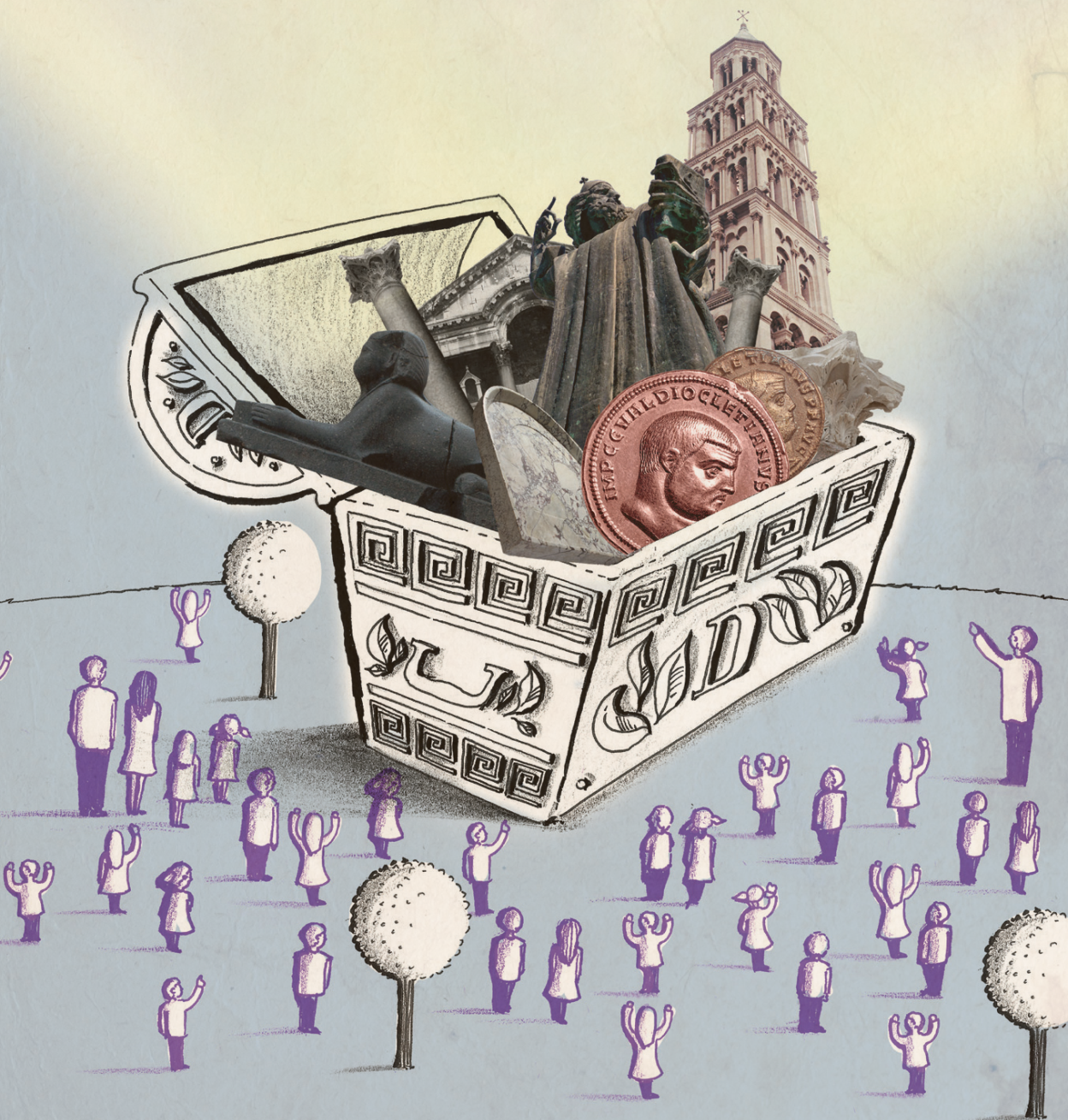

Dioklecijanova škrinjica

Ime, grb i zastava Grada Splita

Pogled na Split

Split je grad star preko 1700 godina. Glavni je grad Splitsko-dalmatinske županije. Prvo naselje na ovom području osnovali su Grci i nazvali ga *Aspalathos* po biljci brnistri. To je biljka koja u proljeće cvate bujnim žutim cvjetovima. Rimljani su kasnije to naselje prozvali *Spalatum*, a kada su došli Hrvati, nazvali su ga današnjim imenom.

Split ima svoje simbole: grb i zastavu. Današnja zastava Grada Splita je modre (plave) boje, na kojoj je prikazan stilizirani zvonik splitske katedrale sačinjen od riječi **SPLIT** koje su naslagane jedna na drugu tako da oponašaju katove zvonika. Grb Grada Splita je pravokutnog oblika. Na njemu je prikazan sjeverni zid Dioklecijanove palače sa „Zlatnim vratima“ te zvonik splitske katedrale kakav je bio prije obnove početkom 20. stoljeća. U lijevom gornjem kutu nalazi se hrvatski grb, a u desnom prikaz svetog Dujma. Najstariji prikaz grba Grada Splita nalazi se na zidu Stare gradske

vijećnice na Narodnom trgu koji Splitskani nazivaju *Pjaca*. Na trgu je postavljen štandarac tj. kameno postolje s jarbolom na kojem se vije zastava Grada Splita.

*Zastava i grb
Grada Splita*

Iz prošlosti Splita

Rimski vojnici na Peristilu

Prije izgradnje palače na ovom području živjeli su pripadnici ilirskog plemena *Delmata*. Po njima je Dalmacija dobila ime. Bavili su se stočarstvom, zemljoradnjom i trgovinom. Najprije su trgovali s grčkim doseljenicima. Kada su Rimljani osvojili ovo područje, došli su pod njihovu vlast. Tada je ilirsko naselje Salona postalo glavni grad velike rimske provincije Dalmacije. U okolici Salone, kako se vjeruje, rodio se i rimski car Dioklecijan. Od običnog vojnika postao je jedan od najmoćnijih rimskih careva. Napustivši vlast upravo je ovdje odlučio izgraditi palaču u kojoj je proveo ostatak života. Za gradnju palače kamen je dopreman iz kamenoloma na otoku Braču i iz Segeta kod Trogira. Opeka se izrađivala u Saloni, a veliki granitni stupovi i sfinge dovezeni su brodovima iz dalekog Egipta. Gradnja palače trajala je deset godina (295. - 305.).

Car Dioklecijan bio je jedan od najpoznatijih rimskih careva, a vladao je dvadeset godina. Na kraju se dobrovoljno odrekao vlasti, a zadnje godine života odlučio provesti u svojoj palači u Splitu. Imao je ženu *Prisku* i kćer *Valeriju*. U palači su bile izgrađene terme (rimska kupatila) s ljekovitom sumpornom vodom u kojima je liječio reumu. Odlazio je u lov u mjesta u blizini palače, a volio je uzgajati cvijeće i povrće. Kada je umro, njegovo tijelo bilo je položeno u sarkofag od crvenog mramora. Sarkofag je postavljen u grobnicu zvanu mauzolej. Nakon što je rimska Salona početkom 7. stoljeća potpuno razrušena, jedan dio preživjelih stanovnika nastanio se u Dioklecijanovoj palači i u njoj nastavio živjeti. To su bili početci nastanka današnjeg Splita.

Car Dioklecijan

Maketa Dioklecijanove palače iz 305. godine postavljena na splitskoj Rivi

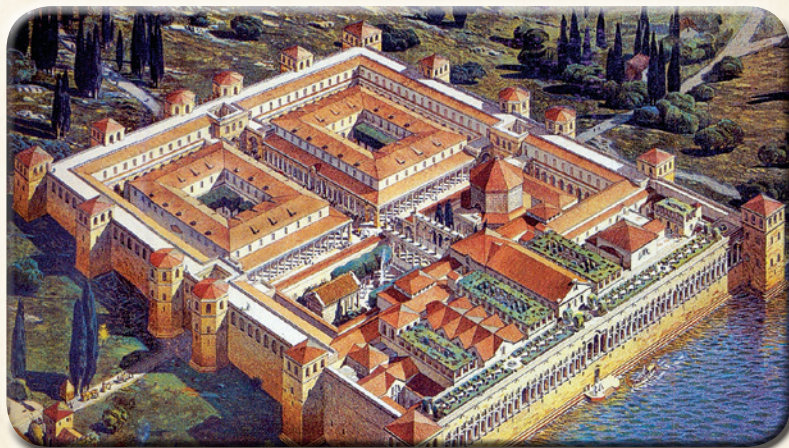
Palača je s vremenom brojila sve više stanovnika i postala je pretijesna pa su se kuće počele graditi i van njenih zidina. Prve nastambe van palače izgrađene su na mjestu gdje se danas nalazi Narodni trg ili Pjaca. Tako je iz Dioklecijanove palače nastao grad Split. U njega su dolazili i hrvatski vladari, a jedan od njih bio je i kralj Tomislav koji je u Splitu boravio 925. godine kada je održan poznati crkveni sabor. Unutar Dioklecijanove palače u srednjem vijeku izgrađeno je nekoliko manjih palača. Jedna od njih je i Papalićeva palača u kojoj se danas nalazi Muzej grada Splita. U njemu se može saznati sve o kulturno-povijesnom i gospodarskom razvitku Splita.

Tijekom povijesti Splitom su vladali razni vladari. Nakon Rimljana bio je i pod vlašću hrvatskih kraljeva, potom pod Mlečanima (Venecijom). Pokušali su ga osvojiti i Turci, ali se obranio zahvaljujući čvrstim bedemima. Od opasnosti s mora branili su se podignutim utvrdama (*kaštelima*). Bio je i pod vlašću Francuske, te Austrije. Po završetku Prvog svjetskog rata ulazi u sastav Kraljevine Jugoslavije. Za vrijeme Drugog svjetskog rata pretrpio je razaranja i bombardiranje. Nakon toga se nalazio u sastavu socijalističke Jugoslavije da bi se danas razvijao u samostalnoj hrvatskoj državi.

Brončana maketa Dioklecijanove palače i stare povijesne jezgre Splita na Rivi nedaleko od Brončanih vrata

Dioklecijanova palača

*Rekonstrukcija
Dioklecijanove
palače po
Ernestu
Hebrardu,
priznatom
francuskom
arhitektu i
urbanistu, 1912.*

*Južna ili Mjedena (Brončana)
vrata*

Dioklecijanova palača jedan je od najbolje sačuvanih kasnoantičkih spomenika na svijetu. Zbog toga je od 1979. godine upisana u UNESCO-ov popis svjetske kulturne baštine. Palača je pravokutnog oblika i ima četvera vrata. Na svakom uglu je jedna velika kula. Svaki zid još ima i po četiri manje kule. Zidovi su bili široki nekoliko metara, a po njima su neometano mogla hodati po tri vojnika jedan do drugoga. Zbog tako moćnih bedema palača je bila neosvojiva. Dvije glavne ulice dijelile su palaču na četiri dijela. Ulica *Cardo* vodila je od Zlatnih vrata do Peristila. Ulica *Decumanus* povezivala je Srebrna ili Istočna vrata sa Željeznim ili Zapadnim vratima. Južni dio palače uglavnom je bio namijenjen potrebama cara Dioklecijana dok je u sjevernom dijelu boravila vojska koja je čuvala palaču i sluge koje su opsluživale cara Dioklecijana.

S Rive se u palaču ulazilo kroz **Južna ili Mjedena (Brončana) vrata**. Služila su za pristup s morske strane jer nekada je more dopiralo do samog južnog zida palače. Kroz njih se moglo i sigurno pobjeći morskim putem u slučaju opasnosti.

Zapadna ili Željezna vrata

Na zapadnoj strani palače nalaze se **Zapadna ili Željezna vrata**. Iznad njih je u 11. stoljeću izgrađena crkva Gospe od Zvonika. Njezin je zvonik najstariji zvonik sačuvani u Dalmaciji. Kroz ova se vrata izlazi na Narodni trg ili Pjacu.

Srebrna ili Istočna vrata, kako im ime kaže, nalaze se na istočnom zidu palače. Zbog opasnosti od neprijatelja u srednjem su vijeku bila zazidana. Osim njih postojala su samo jedna mala vrata za prolazak pješaka. Obnovljena su i rekonstruirana 1952. godine. Pored njih se nalazi Galerija Emanuela Vidovića u kojoj se čuvaju djela najpoznatijeg splitskog slikara. Posebno je poznat po motivima Splita i Trogira u tamnijim, sjetnim tonovima. Kroz ova vrata iz palače dolazi se na tržnicu zvanu Pazar.

Srebrna ili Istočna vrata

Zlatna ili Sjeverna vrata

Na sjevernoj strani palače nalaze se **Zlatna ili Sjeverna vrata**. Nekada su bila glavni ulaz u palaču. Bila su vjerojatno raskošno ukrašena kipovima Dioklecijana i njegovih suvladara. Branile su ih dvije bočne kule. Iznad vrata nalazi se kapela sv. Martina koji je bio zaštitnik vojnika i krojača. Sjeverni zid palače vidljiv je u gotovo cijeloj dužini. Od Sjevernih vrata cesta je vodila do Salone.

Prolaskom kroz Južna ili Brončana vrata ulazi se u **podrume Dioklecijanove palače**. Oni su najbolje očuvani dio palače, a podijeljeni su na istočni i zapadni dio. Nekada su bili zatrpani raznim otpadom i ostacima građevnog materijala. Čišćenje podruma je započelo krajem 19. stoljeća, a danas su većinom dostupni posjetiteljima. Nisu služili, kao

drugi podrumi, za držanje vina, ulja i raznih namirnica, nego da bi se zbog nagnutosti terena dobila ravna ploha za gradnju carskih odaja. Jedan se dio podruma u srednjem vijeku koristio i za stanovanje. Danas se podrumi koriste, osim za posjet i razgled, i kao izložbeni prostori ili za održavanje kulturnih priredbi i manifestacija. Najposjećeniji su u svibnju kada se u njima održava međunarodni sajam „Praznik cvijeća” na kojem izlažu najpoznatiji domaći i strani proizvođači cvijeća, te ljeti za vrijeme održavanja kulturne manifestacije „Noći Dioklecijana”.

Podrumi

Peristil

Iz podruma se izlazi na središnji trg Dioklecijanove palače - **Peristil**. Omeđen je granitnim stupovima dopremljenim iz Egipta. S njega se istočno

ulazi u katedralu, zapadno u Jupiterov hram, a južno u Vestibul i podrume. Uvijek se koristio za važna događanja, a i danas služi kao pozornica za mnoge kulturne događaje. Tu se nalazi sfiga kao njegova čuvarica zadnjih 1700 godina. Ona je također dopremljena iz Egipta, a nekada ih je bilo dvanaest. Ostale su uništene ili djelomično oštećene. Na mjestima gdje su se u Dioklecijanovo doba nalazili hramovi božice Venere i Kibeke sagrađena je palača Grisogono u kojoj se nalazi poznata kavana Luxor.

Sfiga na Peristilu

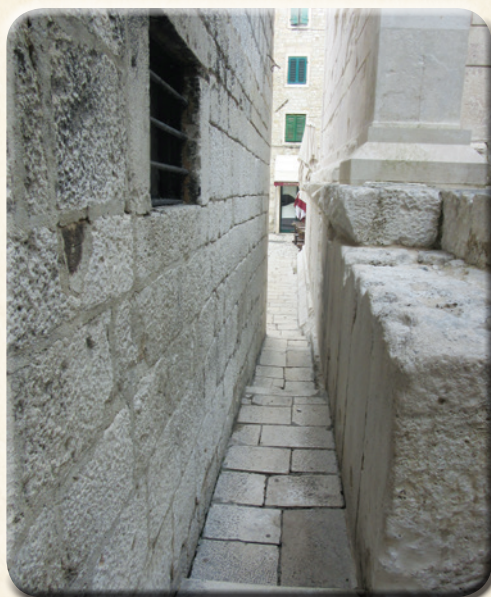

Ulaz u Jupiterov hram

Reljef s prikazom hrvatskog kralja Zvonimira ili Petra Krešimira IV.

Jupiterov hram nalazi se zapadno od Peristila. Jupiter je bio vrhovni rimski bog,

Najuža i najkraća splitska uličica „Pusti me proć”

bog svjetla koji šalje grmljavinu i munje, zaštitnik pravde i istine. Ispred ulaza u Jupiterov hram postavljena je oštećena sfinga. U srednjem vijeku je Jupiterov hram postao krstionica sv. Ivana Krstitelja.

Unutra se nalaze sarkofazi splitskih nadbiskupa Ivana i Lovre, kip svetog Ivana Krstitelja koji je izradio Ivan Meštrović te ostatci krsnog zdenca na kojemu je reljef s prikazom hrvatskog vladara kralja Zvonimira ili Petra Krešimira IV. Pored hrama se nalazi najuža i najkraća splitska uličica „Pusti me proć” kojom može proći samo jedna osoba. Ulica je duga samo nekoliko metara.

Vestibul je bio središnji ulaz u prostorije namijenjene caru Dioklecijanu. Prostor je izvana četvrtastog, a iznutra kružnog oblika natkriven kupolom. Zidovi su bili ukrašeni mozaicima i freskama, a u nišama su stajali kipovi. Car je za svoje potrebe koristio cijeli južni dio palače. Imao je sobe za odmor, blagovaonice i kuhinje, terme za kupanje, čak i vrtove za uzgoj povrća i cvijeća. Duž cijele južne strane nalazila se šetnica s koje se pružao predivan pogled na more i otoke. U tom dijelu palače nalazile su se i terme u kojima je Dioklecijan, kao što je već spomenuto, liječio reumu. Voda se u termama zagrijavala

Vestibul

pomoću peći. Palača je dobivala vodu s izvora Jadra koji je udaljen 9 km. Da bi to postigli, morali su izgraditi *akvadukt* tj. vodovod koji prolazi dijelom iznad, a dijelom ispod zemlje.

Iza Vestibula nalazi se **Etnografski muzej** koji omogućuje posjetiteljima razgledavanje vrijedne zbirke narodnih nošnji, nakita, oružja i umjetničkih predmeta.

Ulaz u Etnografski muzej

Sveti Dujam

Zaštitnik Splita je **sveti Dujam** koji je rođen u Antiohiji, gradu u Siriji. Bio je biskup. Pozvan je u Salonu gdje je stanovnicima Salone pomagao i štitio ih od progona Rimljana. Rimljanima to nije bilo drago te su ga ubili 10. travnja 304. godine u salonitanskom amfiteatru. Bilo je to za vrijeme vladavine cara Dioklecijana. Tada su ubijeni još neki kršćani među kojima je bio i sveti Staš (Anastazije). Sahranjeni su u Saloni. Nakon pada Salone dio preživjelih stanovnika sklonio se u Dioklecijanovu palaču. Kada se situacija smirila, vratili su se po kosti svetog Dujma i Staša te ih prenijeli u palaču. Tada su iz mauzoleja izbacili kosti cara Dioklecijana i u njemu sahranili kosti svetog Dujma i Staša. Tako je prijašnja grobnica cara Dioklecijana postala splitska katedrala. Sveti Dujam postao je zaštitnik grada Splita. Splićani njegov blagdan slave 7. svibnja, a poznat je kao *Sudamja*, *fešta ili fjera svetog Duje*. Uz procesiju, na kojoj se pjeva svečana pjesma „*Zdravo, Dujme mučenice*“, i svetu misu, održava se tradicionalni sajam s poznatom tombolom. Djeci se kupuje igračka *klepetuša*. Mladi alpinisti postavljaju veliku hrvatsku trobojnicu na vrh zvonika katedrale. Blagdan svetog Dujma slavi se i kao Dan grada Splita.

Splitska katedrala je najstarija i najmanja na svijetu. Nekada je bila grobnica cara Dioklecijana, a kasnije je pretvorena u katedralu posvećenu Uznesenju Blažene Djevice Marije. Splićani je nazivaju i katedrala svetog Duje.

Splitska katedrala

Vratnice splitske katedrale

Na ulazu je krasi nadaleko poznate **drvene vratnice** iz 13. stoljeća. Izradio ih je u orahovom drvetu splitski majstor drvorezbar Andrija Buvina. Na 28 četvrtastih polja (na svakoj vratnici po 14) izrezbareni su prizori iz života Isusa Krista. Nekada su bila u boji i pozlaćena. U unutrašnjosti katedrale postavljena je propovjedaonica na šest mramornih stupova isklesana u 13. stoljeću, i to najvjerojatnije od ostataka Dioklecijanova sarkofaga. U udubljenjima, s lijeve i desne strane od glavnog oltara, podignuta su u 15. stoljeću još dva oltara. Desni je posvećen svetom Dujmu. Izradio ga je talijanski majstor Bonino iz Milana.

Oltar svetog Dujma iz 15. st.

Oltar svetog Staša

Oltar svetog Dujma iz 18. st.

Oltar s lijeve strane izradio je poznati kipar Juraj Dalmatinac. Posvećen je svetom Stašu, svecu koji je stradao za vrijeme cara Dioklecijana kada je najvjerojatnije bačen u rijeku Jadro s mlinskim kolutom oko vrata. Splićani su svetom Dujmu dali izgraditi novi oltar u 18. stoljeću i u njemu su pohranili njegove kosti. Glavni oltar izgrađen je u 17. stoljeću.

Korska sjedala

Iza glavnog oltara nalazi se **kor** izgrađen u 17. stoljeću. U njemu se nalaze vrijedne drvene korske klupe, raspelo iz 14. stoljeća te nekoliko slika.

Katedrala je poznata i po **riznici** u kojoj se čuvaju vrijedne knjige, staro crkveno ruho, slike te drugi zlatni i srebrni liturgijski predmeti. Među starim knjigama u njoj se čuva i *Splitski evanđelistar*, najstarija splitska knjiga nastala u 7. i 8. stoljeću. Pisana je rukom na listovima izrađenim od životinjske kože.

Splitski evanđelistar

Ispod katedrale sagrađena je **kripta** posvećena svetoj Luciji. U njoj je izvor žive vode. Kripta je u vrijeme Dioklecijanove vladavine služila kao zatvor za neposlušne carske slugu. Sveta Lucija se časti kao zaštitnica očiju.

Kripta sv. Lucije

Zvonik katedrale sigurno je najprepoznatljivija građevina u gradu Splitu. Visok je 57 metara. Gradnja je započela u 13. stoljeću i trajala do sredine 16. stoljeća. Današnji izgled dobio je početkom 20. stoljeća kada je završena obnova i rekonstrukcija. Sa zvonika se pruža najljepši pogled na palaču i veći dio Splita, na Marjan i obližnje otoke.

Zvonik splitske katedrale

Oko Dioklecijanove palače

Riva danas

Riva se pruža uz južni zid palače. To je najpoznatija splitska šetnica. Nastala je nasipanjem mora koje je nekada dopiralo gotovo do južnih zidina palače. Da bi bilo ugodnije šetati Rivom, najprije su zasadene murve, potom i današnje palme.

Ako s Rive krenemo u obilazak zapadnog zida palače, najprije ćemo doći do **Trga braće Radić** koji je poznat i kao **Voćni trg**. Nekada se na njemu prodavalo voće pa mu odatle i naziv. Na njemu je postavljen kip Marka Marulića (1450.-1524.), rad kipara Ivana Meštrovića. Marulić je najpoznatiji Splićanin kojeg slavimo kao *Oca hrvatske književnosti* jer je njegova *Judita* bila prva tiskana knjiga objavljena na hrvatskom jeziku. Bilo je to 1521. godine. Marulić je pisao na hrvatskom, talijanskom i latinskom jeziku. Iza kipa Marku Maruliću nalazi se palača Milesi podignuta početkom 18. stoljeća. Voćni trg je prepoznatljiv i po visokoj osmerokutnoj kuli koja je podignuta u vrijeme mletačke vlasti za obranu Splita od napada Turaka.

Spomenik Marku Maruliću

Mletačka kula

Zgrada Stare gradske vijećnice na Pjaci

kavana Central koja je ranije bila važno mjesto društvenog života Splita. U njoj su se okupljali najistaknutiji splitski umjetnici i intelektualci.

Ostatci kapele svetog Arnira

Splita. U blizini je i zgrada **Galerije umjetnina** u kojoj se čuvaju poznata djela hrvatskih umjetnika.

S Voćnog trga ulicom Marka Marulića dolazimo do **Narodnog trga ili Pjace**. Kao trg spominje se već u 13. stoljeću pod imenom Širina sv. Lovre, a nakon toga je nekoliko puta mijenjao ime. Danas se službeno naziva Narodni trg, a neslužbeno Pjaca. Na trgu je postavljen štandarac tj. kameno postolje s drvenim jarbolom na kojem vijori zastava Grada Splita. Trg je obrubljen s nekoliko značajnih zgrada. Jedna od njih je i Gradska vijećnica iz 15. stoljeća na kojoj se nalazi najstariji poznati prikaz grba Grada Splita. Od ostalih zgrada oko Narodnog trga poznate su kuća Nakić, te palače Karepić i Pavlović. Na ovom trgu nalaze se hotel i

S Narodnog trga Bosanskom ulicom ide se prema sjevernom zidu palače uz koji se mogu vidjeti ostatci ženskog benediktinskog samostana sv. Eufemije ili samostana sv. Arnira. On je bio splitski nadbiskup koji je 1180. godine nasrtno kamenovan u jednom sukobu s plemićima Kačićima na području omiških Poljica. Sahranjen je u ovom samostanu od kojeg su ostali samo zvonik i kapelica ovog sveca. Sveti Arnir je inače i suzaštitnik

Galerija umjetnina

Spomenik Grguru Ninskom

strane, nalazi se **Strossmayerov park** koji Splićani zovu i Đardin. Izgrađen je na prostoru gdje su nekada bile srednjovjekovne zidine za obranu Splita.

Nastavljajući dalje Ulicom kralja Tomislava prema istoku, ulazi se u Hrvojevu ulicu koja slijedi istočni zid Dioklecijanove palače. Istočno od Srebrnih vrata nalazi se **dominikanski samostan**. Dominikanci su u Splitu

Strossmayerov park ili Đardin

nastanjeni još od 13. stoljeća. Samostan je poznat po bogatoj knjižnici kojoj je neke knjige poklonio osobno Marko Marulić. Član samostana bio je o. Vinko Draganja (1856.-1926.), splitski slikar, autor brojnih portreta i svetačkih slika, a dio njegovih radova i danas je izložen u samostanu.

Uz dominikanski samostan prostire se poznati splitski **Pazar** na kojem se mogu kupiti raznoliki domaći poljoprivredni proizvodi, a turistima se nude i različiti suveniri.

Dominikanski samostan

Pazar

Izdavač: Grad Split • **Autor teksta:** Bože Ujević
Fotografije: Bože Ujević • **Lektura:** Nataša Kelava i Kristina Samardžić
Tisak: DES Split • **Naklada:** 2000

